

Роль чорносотенців у загостренні міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин на Волині у 1906 – 1916 рр.

Анотація. У статті проаналізовано роль чорносотенців у загостренні міжнаціональних та міжконфесійних взаємовідносин у Волинській губернії на початку ХХ ст. Визначено роль Російської православної церкви у розбудові чорносотенного руху в досліджуваний період. З'ясовано, що така діяльність чорносотенців проводилася у контексті тогочасної політики імперської влади та була спрямована на відверту дискримінацію представників інших етнічних груп та конфесій, що в свою чергу сприяло ускладненню й так далеко непростих міжетнічних взаємовідносин у краї.

Ключові слова: Волинь, протестанти, римо-католики, чорносотенці, православне духовенство, євреї.

Актуальність статті зумовлена необхідністю неупередженого аналізу міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин у Волинській губернії на початку ХХ ст. та визначення ролі Союзу руського народу в їх ускладненні.

Мета статті полягає в об'єктивному дослідженні ролі чорносотенців та православного духовенства у загостренні міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин на Волині у 1906 – 1916 рр.

Вплив чорносотенців на ускладнення міжнаціональних та міжконфесійних взаємовідносин на Волині частково досліджено у працях О. Буравського [1], І. В. Омелянчука [13], І. А. Опрі [14], Н.О. Щербак [22], та інших дослідників.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Волинській губернії спостерігалось ускладнення міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин, що було зумовлено рядом причин, насамперед політикою органів імперської влади.

На початку ХХ ст. у краї проживали представники різних етнічних груп населення. Українці як представники титульної нації становили більшість населення губернії, другими були євреї, третіми – поляки, четвертими – німецькі колоністи, а росіяни лише – п'ятими. Важливим фактором, який впливав на ситуацію в краї, стало зростання чисельності римо-католиків і протестантів, що відбувалося не лише за рахунок міграції населення, аде й внаслідок переходу частини православних до римо-католицької церкви чи прийняття ними протестантизму.

Значна кількість євреїв на Волині пояснюється наявністю штучно створеної імперськими урядами «смуги осілости» для євреїв, до якої входила й Правобережна Україна.

Станом на 1 січня 1910 р. у Російській імперії проживало понад 163 млн. осіб, у тому числі близько 6 млн. іудеїв. Вони становили 3,9 % населення імперії. З них 95,6 % проживало у «смузі осілости», і тут вони становили 11,6 % населення [13, с. 77]. Органи влади, проводячи свою дискримінаційну політику відносно євреїв, наприкінці ХІХ ст. прийняли низку обмежувальних законів, відповідно до яких іудеям заборонялося селитися у сільській місцевості навіть у «смузі осілости». Це призвело до ще більшого зосередження євреїв у містах та містечках [22, с. 26]. В результаті у деяких повітових центрах Волині євреї становили понад 70 % населення. Євреї володіли значними торговельними підприємствами, становили більшість ремісників краю і тому відігравали важливу роль у розвитку економічного потенціалу регіону, що зумовлювало їх значний вплив у краї. Це викликало в органів імперської влади неабияке роздратування.

На початку ХХ ст. на Волині зростає чисельність протестантських громад. Значною мірою це було спричинено указом Миколи II «Про зміцнення начал віротерпимості» від 17 квітня 1905 р. та маніфестом 17 жовтня 1905 р. Ці документи узаконили та легалізували діяльність протестантських церков в імперії [8, с. 243]. За свідченням Волинського губернатора, станом на 1906 р. у Волинській губернії налічувалося «близько 14 000 сектантів». Більшість із – них близько 8 тис. осіб – «були німцями за походженням» [3, с. 175].

Така ситуація пояснюється ще й тим, що багато парафіяльних священників, ставилися до своїх обов'язків формально, обмежувалися відправленням богослужінь у храмах і збором «добровільних подаянь» з парафіян за виконання церковних обрядів. Плату за них визначали самі священниками на власний розсуд, часом це було обтяжливим для парафіян [20, с. 21].

Кризові явища у православній церкві стали чинником, який вплинув на погіршення взаємовідносин між віруючими та священниками. Останні поєднували обов'язки духовної особи та державного службовця, не завжди приділяли належну увагу парафіянам. Частина парафіян відповідала тим самим, «лише формально зберігаючи статус православних віруючих».

Розчарування штовхало одних віруючих взагалі до заперечення релігійного світогляду, а інших – до зміни своєї конфесійної належності. Багатьох селян у протестантських громадах приваблював демократизм цих об'єднань. В них віруючі мали право голосу у вирішенні важливих питань внутрішнього життя громади, обирали її керівні органи й могли бути самі обраними [14 с. 10-11]. На початку ХХ ст. більшість протестантів Волині складала німецькі колоністи, однак поступово зростала кількість протестантів-українців, що негативно позначалося на іміджі Російської православної церкви, яка вбачала у поширенні протестантських віровчень загрозу своєму домінуванню.

Після 1905 р. у Російській імперії почала стрімко зростати кількість римо-католиків. Так, за період з 1905 по 1909 рр. з православ'я у католицизм перейшло 233 тис. осіб. Однак у державі не було конфесійного рівноправ'я, влада як і раніше утискувала римо-католиків [1, с.143].

Таким чином, на Волині ситуація у сфері міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин на початку ХХ ст. ускладнилася. Зростання кількості протестантів та католиків зустрічало протидію не лише з боку РПЦ, але й з боку органів адміністративної влади. Традиційно негативне ставлення до іудеїв знаходило свій вияв у внутрішній політиці влади, яка робила усе можливе, щоб дискримінувати представників даної етнічної групи.

Одним із активних провідників урядової політики на Волині на початку ХХ ст. був Союз руського народу (СРН), утворений восени 1905 р. у Петербурзі. До складу цього чорносотенного політичного угруповання незабаром увійшли більшість російських монархічних організацій. Ідеологами чорносотенного руху на Волині стали представники православного духовенства.

Центром пропаганди чорносотенних поглядів була Почаївська Лавра, а її архімандрит Віталій став лідером місцевих чорносотенців. З 1 по 8 жовтня 1906 р. у Києві відбувся III Всеросійський з'їзд «російських людей», участь у роботі, якого взяли не лише керівники СРН, а й значна частина духовенства, зокрема, Київський митрополит Флавіан, архієпископ Житомирський і Волинський Антоній, Почаївську Лавру представляв архімандрит Віталій. Серед резолюцій з'їзду зазначалася необхідність «Влаштування бюро для друку патріотичної літератури, видання книг, брошур, періодичних пресових органів і поширення їх серед населення». Окрема увага була звернута на необхідність «Підготовки народних ходаків», які мали розповсюджувати серед населення «праві погляди на поточні події» та сприяти утворенню місцевих осередків СРН [21, с. 3-4].

Отже, чорносотенці у своїй діяльності важливу роль відводили виданню своїх пропагандистських видань та підготовці осіб з метою розповсюдження серед населення ідеології організації та створення її нових осередків.

Незабаром такі заходи дали бажаний результат. Волинь стала одним із форпостів чорносотенного руху в імперії, а до лав СРН належало понад 100 тис. осіб. У друкарні Почаївської Лаври було надруковано десятки тисяч брошур, в яких не лише пропагувалася ідеологія російського чорносотенного монархічного руху, а й висувалися безпідставні звинувачення представникам інших етнічних груп, конфесій, насамперед полякам, євреям та протестантам. Рупором пропаганди поглядів чорносотенців у краї став «Почаївський листок», який видавався у Почаївській лаврі. Аналіз цього та інших тогочасних видань дасть змогу об'єктивно проаналізувати роль РПЦ та чорносотенців у розпалюванні міжетнічного та міжконфесійного протистояння в краї на початку ХХ ст.

Перебуваючи на позиціях беззаперечної підтримки російського самодержавства, члени СРН стояли на позиції, що всі «істинні росіяни» мали залишатися прибічниками самодержавства [9, с. 2], а депутати Думи мусили сприяти посиленню влади імператора [4, с. 2]. Окрім цього, вони вважали місцевих жителів «росіянами», а не українцями, а представників інших етнічних груп на сторінках своїх пресових органів називали «іногородцями». Їх навіть не бентежив той факт, що на Волині впродовж багатьох століть проживали поляки, євреї. Чорносотенці докладали величезних зусиль для їх дискредитації. Саме цій меті було присвячено цілий цикл статей на сторінках їх пресових органів.

У циклі антипольських статей чорносотенці піддавали безпідставній критиці не лише діяльність польських економічних структур, але й обґрунтовували точку зору, що римо-католицька церква порушувала церковні канони.

В одній із публікацій йшлося, що група польських землевласників Південно-Західного краю після введенням земського положення 14 березня 1911 р., зазнавши поразки на виборах до повітових і губерньського земств, почала докласти значних зусиль для здобуття впливів у громадських організаціях, «в яких можна проявити свої національні й сепаратистські тенденції й відтіснити російських землевласників». Їх звинувачували в тому, що вони планували створити свої кредитні установи, виношували плани відкриття в Києві «товариства взаємного кредиту» для землевласників Південно-Західного краю. Відокремленість поляків, на думку чорносотенців, знаходила свій прояв у тому, що польські адвокати та лікарі утворили свої осередки, до яких «не допускають росіян» [16, с. 8-9]. В іншій статті заявлялося, що католицизм «штурмує Росію»,

але католики оминали «армію країни, яку хочуть поневолити», та «церкву нашу, яка могла б дати їм відсіч», а проводили свою роботу серед селян, співпрацювали з «сектантами», що «всюди католицизм іде, зневажаючи тих, до кого він іде», що католицькі ксьондзи намагалися навернути у свою віру тих, «хто не знає куди повернути голову» [19, с. 4-7].

Як бачимо, католиків звинувачували в тому, що вони намагалися поневолити імперію. Абсурдність цих звинувачень полягала у тому, що саме римо-католики зазнавали утисків з боку імперської влади, а чорносотенці намагалися у своїх публікаціях вдало використовувати упереджене ставлення українських селян до поміщиків-поляків.

Різно негативно, відверто вороже вони ставилися до тих, хто сприяв переходу православних до римо-католицької церкви. Так, в одній із публікацій ішлося, що поляк-адвокат з Шепетівки Б. Каменський намагався навернути у католицьку віру родину Співінських-Чайковських. Серед аргументів, які при цьому використовував, був той, що за умови зміни родиною своєї конфесійної належності батько родини міг одержати високооплачувану роботу у фільварку місцевого польського магната. Однак, останні залишилися православними. Автор статті радив даному адвокату покинути населений пункт в якому він мешкав [15, с. 26].

Звинувачуючи польського адвоката автор статті не навів жодного вагомого факту. Очевидно при написанні своєї статті він свідомо перекручував дійсність, оскільки в той період частина православних добровільно змінювала свою конфесійну належність і ставала римо-католиками.

Таким чином, автори публікацій подібного змісту намагалися довести, що римо-католики прагнули будь-якими способами збільшити кількість своїх одновірців у краї. В іншій статті стверджувалося, що «Польський фанатизм і непереможне бажання придушувати росіян» змушували польську шляхту і ксьондзів діяти «не панськими шляхами», а «шляхом розбою» [14, с. 8].

На початку Першої світової війни, незважаючи на складність російсько-польських взаємовідносин у краї та антипольську пропаганду, частина польських поміщиків та ксьондзів звернулися до волинського губернатора М. А. Мельникова з проханням відправити Верховному головнокомандувачу російської армією телеграму, в якій вони виражали надію, що імперія переможе у війні й відбудеться «примирення братніх народів» [2, с. 2]. Однак, незважаючи на таку заяву й участь частини поляків-волинців у боях, тиск з боку чорносотенців на католиків не зменшувався. Вони й надалі продовжували активну антипольську пропаганду.

Негативне ставлення до іудеїв з боку російської влади яскраво виразилося у відвертій юдофобській пропаганді чорносотенців на Волині. Найактивніше в цьому напрямку діяв Почаївський відділ СРН. Практично у кожному номері «Почаївського листка» друкувалися антиєврейські статті. Зокрема, в одній із них стверджувалося, що вороги російської держави спрямували свої зусилля на «отруєння юнацтва», намагаючись взяти у свої руки його виховання та «наповнити всю атмосферу російського життя отрутою безвір'я, анархізму»; що євреї, «захопивши в свої руки пресу, каламутять світ, влаштовують революції». На переконання автора, саме євреї у цьому напрямі діяли відкрито, однак, поки народ остаточно не спокусили «наші вороги іудеї й масони, вороги сектанти, поки він не покинув Церкву, доти ще не все втрачено, ще є надія на порятунок» [17, с. 7-8]. В другій частині статті як один із дієвих рецептів позбавлення впливів євреїв на молодь пропонувалося звернутися до імператора з проханням скасувати маніфести від 17 квітня 1905 р. і 17 жовтня 1905 р. та посилити контроль за друкованими виданнями шляхом введення суворої цензури, на законодавчому рівні закріпити положення, що «вся преса має бути суворо права, православна». У випадку, якщо яке-небудь видання наслідком друкувати «антипатріотичні чи антиморальні» статті то воно мало бути негайно заборонене, а його власники покарані [18, с. 7-8].

Таким чином, автор статей у чорносотенному виданні звинувачував іудеїв у тому, що вони негативно впливають на молодь, проводять антидержавну пропаганду. Як дієвий механізм «протидії» цьому пропонувалося посилити цензуру й заборонити всі видання крім монархічних.

Реалізуючи свою юдофобську політику, чорносотенці намагалися звинуватити іудеїв і в тому, що вони скоювали ритуальні вбивства християн. З цього приводу відмічалось, що «Більшість висловлюють думку, яка вже висвітлюється в пресі, що єврейська «маца» недейсна, коли в ній немає християнської крові, й тому простий люд вважає за гріх її вживати», інакше мовляв, як пояснити, що «час від часу знаходять знекровлених християнських дітей». І далі: «ми бажаємо отримати думку від компетентних осіб і спростування від євреїв» [5, с. 21-22]. На сторінках чорносотенної преси євреїв неодноразово звинувачували у ритуальних убивствах християн, але жодного доказу так і не було наведено що свідчить, про абсурдність подібних звинувачень.

Окрім антипольської та антиєврейської пропаганди чорносотенці проводили й активну антипротестантську діяльність. Більшість протестантів Волині складали німецькі колоністи, до яких імперська влада ставилася упереджено, і це значно полегшувало роботу СРН. На сторінках

.....
чорносотенної преси було опубліковано низку статей, спрямованих проти протестантів. В одній із них увага зосереджувалася на тому, що співробітників православних місій, які протидіяли поширенню протестантизму, їх опоненти на сторінках своїх пресових органів «зображали зазвичай чорносотенцями, крайніми реакціонерами та людиноненависниками» [10, с. 5-7]. В другій частині статті йшлося, що М. Гордієнко з Чернігівської губернії стверджувала, нібито її чоловік В. Гордієнко, який був членом «секти адвентистів сьомого дня» і «вважав себе святым і безгрішним», знущався над нею та дітьми, щоб вони також стали «сектантами», а далі за те, що дружина відмовилася змінити свою конфесійну належність, він її так побив, що «православні відпливали водою» [11, с. 3-4].

Особливою різкістю статті подібного змісту відзначалися під час Першої світової війни. В одній із них стверджувалося, що завбачливі німці в Російській імперії створили собі якщо не армію, «то досить великий загін союзників, можливо й несвідомих, серед чистокровних російських людей – сектантів»; ще готуючись до війни, впродовж десятиліть не лише «будували фортеці, збільшували армію, стратегічні залізниці, не лише переміщували масу німців-колоністів до нас у Росію, але й нас, росіян, задумали обробити з цією метою» шляхом поширення серед неосвічених селян свого неправдивого протестантського вчення [6, с. 2-5].

В іншій статті відзначалося, що німецькі колоністи сполохані тим, що у Південному краї не зможуть існувати розкидані по ньому «маленькі німецькі держави». Нині заможні колоністи розпочали виявляти «патріотизм». Але, відповідно до позиції автора статті, він виявлявся у тому, що найбагатші поселенці жертвували «гроші на народні потреби», дали лише кілька непридатних дитячих ліжок для лазаретів. Найбільше автор обурювався тим, що «німці, й не лише колоністи» просили владу замінити свої німецькі прізвища на російські. Ними це робилося свідомо, щоб «загубитися в російському натовпі, прикрити свою німецьку душу російською маскою» [12, с. 8].

Отже, як бачимо, чорносотенці на сторінках свого пресового органу займали яскраво виражену антипротестантську позицію. Вони обстоювали точку зору, що поширення в регіоні протестантських течій є результатом «підривної діяльності німців». І знову ж таки автори публікації не спромоглися навести жодного доказу на підтвердження таких звинувачень, а окремі факти про негативну діяльність протестантів, опубліковані у волинських пресових органах СРН, стосувалася подій в інших губерніях і цілком імовірно, були вигадані авторами.

Таким чином, активна цілеспрямована діяльність чорносотенців на Волині сприяла ускладненню міжетнічних та міжконфесійних взаємовідносин у регіоні, що негативно позначалося на суспільно-політичному житті краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Буравський О. Римо-католицька церква на Правобережній Україні (кінець XVIII –початок ХХ ст.). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 452 с.
2. Выражение Волинскими поляками верноподданнических чувств // Волинская жизнь. 1914. 17 августа.
3. Жилюк С. І., Бойко В. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793 – 1917 рр.). Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. – 228 с.
4. Какой наказ дать от Волинского православного народа Волинским русским депутатам // Волинская жизнь. 1907. 28 января.
5. К вопросу о ритуальных убийствах // Почаевский листок. 1913. 27 апреля.
6. Корнеев А. Война штунда // Почаевский листок. 1915. 18 марта.
7. Латино-польская нетерпимость тайных и явных иезуитов // Почаевский листок. 1913. 15 января.
8. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. – Львів : «Просвіта», 1995. 350 с.
9. Москвич Х. В. Новогодний разговор с чорносотенцем // Волинская жизнь. 1907. 18 января.
10. Народный гнев против воинствующего «нововерия» и сектантское засилье // Почаевский листок. 1914. 12 марта.
11. Народный гнев против воинствующего «нововерия» и сектантское засилье // Почаевский листок. 1914. 18 марта.
12. Немецкие колонии // Почаевский листок. 1915. 3 февраля.
13. Омелянчук И. В. Черносотенное движение на территории Украины (1904 – 1914 гг.). К. : НИУРО, 2000. 168 с.
14. Опря І. А. Становище та діяльність пізньопротестантських громад Правобережної України (1900 – 1917 рр.) : автореф. дис. ... кандидата істор. наук: 07.00.01. Київ, 2006. 20 с.
15. Польский адвокат в роли совратителя в католичество // Почаевский листок. – 1911. 20 августа.
16. Поляки в Юго-западном крае // Почаевский листок. 1912. 25 января.

17. Путь к спасению от жидовского засилья // Почаевский листок. 1914. 7 февраля.
18. Путь к спасению от жидовского засилья // Почаевский листок. 1914. 15 февраля.
19. Розанов В. Россия и папство // Почаевский листок. 1914. 31 января.
20. Савинский С. И. История русско-украинского баптизма. Одесса : Одесская Богословская семинария, «Богомыслие», 1995. 128 с.
21. Съезд русских людей // Волынская жизнь. – 1906. 10 октября.
22. Щербак Н. О. Особливості національної політики російського уряду на Правобережній Україні наприкінці XVIII – на початку XX ст. : автореф. дис. ... д-ра істор. Наук: 07.00.01. Київ, 2006. 38 с.

Ярослав Цецик

Национальный университет водного хозяйства и природопользования,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Роль черносотенцев в обострении межэтнических и межконфессиональных взаимоотношений на Волыни в 1906 - 1916 гг.

Аннотация. В статье проанализирована роль черносотенцев в обострении межнациональных и межконфессиональных взаимоотношений в Волынской губернии в начале XX в. Определена роль Русской православной церкви в развитии черносотенного движения в исследуемый период. Выяснено, что такая деятельность черносотенцев проводилась в контексте тогдашней политики имперской власти и была направлена на откровенную дискриминацию представителей других этнических групп и конфессий, что в свою очередь способствовало усложнению и так далеко непростых межэтнических взаимоотношений в крае.

Ключевые слова: Волынь, протестанты, католики, черносотенцы, православное духовенство, евреи.

ABSTRACT

Yaroslav Tsetsyk

National University of Water Management and Nature Management
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

The role of the Black Hundreds in exacerbating interethnic and interconfessional relationships in Volhynia in 1906-1916.

The article analyzes the role of the Black Hundreds in complicating interethnic and interconfessional relationships in the Volyn province at the beginning of the 20th century. On the basis of impartial research of materials of periodicals, the role of the Russian Orthodox Church in the development of the Black-Hundred movement in the studied period was determined. After all, the growth of the number of Protestants and Roman Catholics negatively affected the image of the Orthodox Church, which was supported by the authorities of imperial power, therefore, and she was actively involved and discriminated against. It was clarified that such activities of the Black Hundreds were carried out in the context of the imperial government's policy of that time, and was aimed at outright discrimination against representatives of other ethnic groups and denominations, which, in turn, contributed to the complication of the so-far not simple interethnic relations in the region.

Despite the squall of groundless accusations that were published on the pages of the Black-Hundred publications, neither the imperial authorities nor the Black Hundreds at that time failed to provoke a clear ethnic-political confrontation in Volhynia, but these processes found their expression in the future, but their activities negatively affected the socio- the political situation in the region and contributed to the exacerbation of the interethnic confrontation that was deliberately provoked by the authorities of the imperial authorities. These far-sighted plans of the Russian government had a very specific aim to carry out a series of measures aimed at Russification of the region, and those ethnic groups that opposed it and preserved their national identity to discredit in the eyes of the general population.

As a result, this contributed to the intensification of interethnic and interdenominational relations in the region, which adversely affected the socio-political development of the region.

Keywords: Volyn, Protestants, Roman Catholics, Black Hundreds, Orthodox clergy, Jews.

.....
REFERENCES:

1. Buravs'kyy O. Rymo-katolyts'ka tserkva na Pravoberezhnyi Ukrayini (kinets' XXVIII –pochatok XX st.). Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2013. 452 s.
2. Vyrazhenie Volynskimi polyakami vernopoddannicheskikh chuvstv // Volynskaya zhizn. 1914. 17 avgusta.
3. Zhylyuk S. I., Boyko V. Ye. Relihiyna polityka tsaryzmu na Volyni (1793 – 1917 rr.). Ostroh : Vyd-vo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», 2010. – 228 s.
4. Kakoy nakaz dat ot Volynskogo pravoslavnogo naroda Volynskim russkim deputatam // Volynskaya zhizn. 1907. 28 yanvarya.
5. K voprosu o ritualnykh ubiystvakh // Pochaevskiy listok. 1913. 27 aprelya.
6. Korneev A. Voyna shtunda // Pochaevskiy listok. 1915. 18 marta.
7. Latino-polskaya neterpimost taynykh i yavnykh iezuitov // Pochaevskiy listok. 1913. 15 yanvarya.
8. Lyubashchenko V. Istoriya protestantyzmu v Ukrayini. – L'viv : «Prosvita», 1995. 350 s.
9. Moskvich Kh. V. Novogodniy razgovor s chernosotentsem // Volynskaya zhizn. 1907. 18 yanvarya.
10. Narodnyy gnev protiv voinstvuyushchego «novoveriya» i sektantskoe zasile // Pochaevskiy listok. 1914. 12 marta.
11. Narodnyy gnev protiv voinstvuyushchego «novoveriya» i sektantskoe zasile // Pochaevskiy listok. 1914. 18 marta.
12. Nemetskie kolonii // Pochaevskiy listok. 1915. 3 fevralya.
13. Omelyanchuk I. V. Chernosotentnoe dvizhenie na territorii Ukrainy (1904 – 1914 gg.). K. : NIURO, 2000. 168 s.
14. Oprya I. A. Stanovyshche ta diyal'nist' pizn'oprotellant-s'kykh hromad Pravoberezhnoyi Ukrayiny (1900 – 1917 rr.) : avtoref. dys. ... kandydata istor. nauk: 07.00.01. Kyiv, 2006. 20 s.
15. Polskiy advokat v roli sovratitelya v katolichestvo // Pochaevskiy listok. – 1911. 20 avgusta.
16. Polyaki v Yugo-zapadnom krae // Pochaevskiy listok. 1912. 25 yanvarya.
17. Put k spaseniyu ot zhidovskogo zasilya // Pochaevskiy listok. 1914. 7 fevralya.
18. Put k spaseniyu ot zhidovskogo zasilya // Pochaevskiy listok. 1914. 15 fevralya.
19. Rozanov V. Rossiya i papstvo // Pochaevskiy listok. 1914. 31 yanvarya.
20. Savinskiy S. I. Istoriya russko-ukrainskogo baptizma. Odessa : Odesskaya Bogoslovskaya seminariya, «Bogomyслиe», 1995. 128 s.
21. Sezd russkikh lyudey // Volynskaya zhizn. – 1906. 10 oktyabrya.
22. Shcherbak N. O. Osoblyvosti natsional'noyi polityky rosiys'koho uryadu na Pravoberezhnyi Ukrayini naprykintsi KhVIII – na pochatku KhKh st. : avtoref. dys. ... d-ra istor. Nauk: 07.00.01. Kyiv, 2006. 38 s.

Статтю подано до редколегії 1.02.2018 р.

УДК 94 (477) (092)

Юрій Поліщук

Чигиринський економіко-правовий коледж Уманського національного університету садівництва, викладач (Україна)

Мирон Кордуба та Археографічна комісія НТШ: співпраця на початку ХХ ст.

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню особливостей співпраці М. Кордуби з Археографічною комісією НТШ на початку ХХ ст. Досліджено, що в цей час учений готував до друку том «Жерел до історії України-Руси», присвячений дипломатичній діяльності Б. Хмельницького. Зроблено висновок про вагомість внеску М. Кордуби до української історіографії доби національного відродження.

Ключові слова: М. Кордуба, М. Грушевський, Археографічна комісія НТШ, «Жерела до історії України-Руси», козацька археографія.

Кордубіана – один із найбільш динамічних напрямків сучасної української біографістики. Завдяки активному зверненню дослідників до різноманітних аспектів творчої спадщини видатного представника львівської історичної школи Михайла Грушевського, на сьогодні значною мірою реконструйовано його інтелектуальний життєпис. Водночас всебічний історіографічний пошук виявляє дедалі нові виміри творчої особистості Мирона Кордуби, котрі наразі не потрапили в поле зору його біографів. У нашій розвідці хочемо привернути увагу